

De einzelgänger Herman Vos

PORTRET

Herman Vos, socialisme en nationalisme. Het verhaal van de kip en het ei

Bernard Van Causenbroeck,
licentiaat geschiedenis UG

"De keus drong zich aan mij op; ik ben haar niet uit de weg gegaan. Van socialistische geest is mijn nationalisme steeds doordrenkt geweest."
(1)

Met deze woorden sloot Herman Vos op 1 november 1933 in zijn Antwerpse dagblad *De Schelde* een belangrijke fase van zijn leven af. Zijn beslissing om het Vlaams-nationalisme te verlaten en tot de BWP toe te treden, bezegelde een lange periode van twijfel, getob en kritisch vergelijken. In dit artikel, dat grotendeels gebaseerd is op mijn licentiaatsverhandeling *Van Vlaanderen naar de wereld, Herman Vos (1889-1952), biografie* - een biografie die bij Hadewijch/AMSAB zal uitgegeven worden - wil ik nagaan hoe Herman Vos dacht over de relatie socialisme - nationalisme, waarom hij in 1920 voor het nationalisme en in 1933 voor het socialisme koos. Het is een verhaal van de kip en het ei: want was er nu eerst en stond zijn socialisme in het teken van zijn nationalisme of omgekeerd?

Herman wie?

Vooreerst enkele biografische gegevens. Herman Vos wordt in Antwerpen op 31 maart 1889 geboren, in een eenvoudig gezin in de havenbuurt. Hij studeert handelswetenschappen op het Koninklijk Atheneum van Antwerpen, waar hij

bevriend raakt met Antoon Jacob en Leo Picard. Na een jaar geschiedenis aan de Gentse Universiteit kan hij als klerk aan de slag bij de Antwerpse stadsadministratie. Terzelfdertijd studeert hij sociologie aan de Brusselse Vrije Universiteit. Tijdens de Eerste Wereldoorlog wordt Herman Vos activist: hij keurt de vernederlandsing van de Gentse universiteit goed en wordt lid van de Raad van Vlaanderen. Wanneer August Borms in december 1917 Vlaanderens onafhankelijkheid uitroept, neemt hij samen met Antoon Jacob en Marten Rudelsheim ontslag. Na de oorlog wordt hij veroordeeld tot drie jaar, in oktober 1920 komt hij vrij. Hij wordt aangesteld als secretaris van de Antwerpse afdeling van de Frontpartij en als hoofdredacteur van een nieuw Vlaams-nationalistisch weekblad, *De Ploeg*. Bij de verkiezingen van 1925 wordt hij tot kamerlid verkozen en wordt hij snel de parlementaire leider van de Vlaams-nationalisten. In tal van belangrijke zaken is hij betrokken: de verwerping van het Belgisch-Nederlands Verdrag, de aankoop van het Antwerpse dagblad *De Schelde*, de Bormsverkiezing, de zaak Joris De Leeuw, het Federaal Statuut... In 1932 verliest hij zijn zetel. Als vrijzinnige sociaal-democraat komt hij in het fascistoïde katholieke Vlaams-nationalisme steeds meer in een geïsoleerde positie te staan. Na de stichting van het VNV kiest deze einzelgänger, zoals Guy Vanschoenbeek hem typeert, voor de BWP. Daar

kan hij meteen aan de slag in het studie bureau voor het Plan van de Arbeid van Hendrik De Man. In 1936 wordt hij socialistisch senator en krijgt hij de leiding van de redactie-buitenland van *De Volksgazet*. Tijdens de Tweede Wereldoorlog is hij actief in het verzet, zowel in de illegale socialistische partij, als in de inlichtingendienst van de Belgische regering, het Comité-Gilles. Na de oorlog wordt hij minister: tot maart 1946 van het departement Openbare Werken en tot maart 1947 van het departement Openbaar Onderwijs. Daarna voert hij nog enkele diplomatieke opdrachten bij de Verenigde Naties uit. Op 12 mei 1952, op 63-jarige leeftijd, overlijdt hij en wordt hij met een eerste klas partijbegrafenis op het Schoonselhof begraven.

Een onveranderde politieke ideologie

Zoals daarnet al even aangehaald, wordt Herman Vos in januari 1921 hoofdredacteur van *De Ploeg*, een blad dat voornamelijk theoretische artikelen over het Vlaams-nationalisme publiceert. Aan de hand hiervan kunnen we goed Vos' ideeën reconstrueren.

Hij vindt dat elke natie recht heeft op een eigen staat. Een nationale cultuur kan zich slechts redenen met politieke zelfstandigheid. Deze strijd voor politieke zelfstandigheid is primordiaal. Want zolang Vlaanderen geen zelfbestuur kent, kan er geen afdoende oplossing komen voor de sociale en economische problemen.

"Waar zogenaamde nationale rechten worden miskend, daar heerst een sociale ondoelmatige organisatie, die voor de gemeenschap geen maximum van geestelijke of stoffelijke produktiviteit oplevert" ⁽²⁾,

schrijft hij in *De Ploeg* op 28 juli 1923. Bij dit artikel, dat de titel *Socialisme en nationalisme* draagt, sta ik even stil. Vos opent zijn artikel met de stelling dat *"de nationale gedachte geen katholieke of anti-katholieke, geen socialistische of anti-socialistische gedachte is."* ⁽³⁾ Hiermee wil de vrijzinnige Vos

in de eerste plaats de godsvrede binnen de partij onderstrepen. Die godsvrede bepaalt dat katholieken en vrijzinnigen de levensbeschouwelijke tegenstelling laten rusten om samen voor het gemeenschappelijke doel, zelfbestuur, te strijden. Maar die godsvrede zorgt voor vele spanningen. Enkel in Antwerpen, met figuren als Herman Van Puymbrouck, Hendrik Picard, Herman Vos, Leo Augusteyns en Karel Angermille, is een belangrijke vrijzinnige groep actief in het Vlaams-nationalisme. In 1923 wordt trouwens de godsvrede, onder druk van Joris Van Severen, verlaten in West-Vlaanderen, Limburg en Aalst. Die godsvrede verhindert ook een duidelijke sociale politiek. Hierover blijft het Vlaams-nationalisme bijzonder vaag, tot grote spijt van Herman Vos en Antoon Jacob. Deze laatste wil in 1921 Herman Vos op de eerste plaats op de Vlaams-nationalistische lijst bij de parlementsverkiezingen, vooral om Camille Huysmans' argument dat er geen socialisten meer in de Frontpartij zijn te ontzenuwen ⁽⁴⁾. En in 1924 ijvert Jacob voor een soort partijfederalisme met aparte katholieke en socialistische Vlaams-nationalistische groepen ⁽⁵⁾.

Terug naar het artikel in *De Ploeg*. Hierin vinden we namelijk een antwoord op de vraag hoe Vos socialisme met nationalisme verbindt. Hij stelt in de eerste plaats dat het nationale een algemene betekenis heeft, los van elke maatschappelijke doctrine. Dit nationale streven kan men aan de hand van een maatschappelijke ideologie, een christen-democratische of een socialistische, invullen.

Vervolgens geeft Vos zijn bronnen vrij waarop hij zijn eigen ideologie steunt. Zo verwijst hij naar James Conolly, leider van de vooroorlogse Ierse socialistische partij die een synthese wou brengen tussen marxisme, catholicisme en nationalisme. Conolly was één van de leiders van de Paasopstand in april 1916 (hiervoor werd hij gefusilleerd), een opstand die door de flaminganten met meer dan gewone belangstelling werd gevolgd. Daarnaast haalt Vos het congres van de Tweede Internationale in Bazel aan waar het zelfbeschik-

kingsrecht van de kleine volkeren werd geprocla-meerd. En vooral de 'austromarxisten' Otto Bauer en Karl Renner zet Vos dik in de verf. Zij stellen dat het huidige nationale streven pas na de Franse Revolutie is ontstaan. Het Ancien Régime, met de heerschappij van de grootgrond-bezitters, was niet geschikt om een gemeenschap-pelijke taal en cultuur tot stand te laten komen. Pas met de ontwikkeling van het kapitalisme en de groei van het economische verkeer groeide de nood aan een gemeenschappelijke taal.

"De industrialisering en de democratisering trekt de vroeger uitgesloten groepen van de bevolking binnen de kring van de cultuur: het nationale vraagstuk wordt in de ware zin van het woord nu een vraagstuk van de moderne democratie."⁽⁶⁾

Maar niet alleen door lectuur van de 'austromar-xisten' is Vos tot het besef gekomen van de nood-zaak een verband te leggen tussen het nationale en het sociale. Lodewijk de Raet bepaalde in grote mate Vos' denken. Lodewijk de Raet staat niet al-leen bekend voor zijn niet aflatende strijd voor de vernederlandsing van de Gentse universiteit, maar ook voor de verruiming van de Vlaamse be-weging van een loutere taalbeweging naar een be-weging met oog voor sociale en economische fac-toren. Herman Vos leerde de Raet kennen aan de Brusselse universiteit, waar hij sociologie bij Emile Waxweiler studeerde. Zo hield de Raet aan de ULB in oktober 1912 een rede waarin hij de economische en sociale ellende in Vlaanderen aanklaagde. De Raet stelde een aantal oplossin-gen voor: hogere lonen, het indammen van alco-holisme, landloperij en criminaliteit, arbeids-duurverkorting, het uitbreiden van het lager onderwijs en het organiseren van beroeps-, nijverheids- en landbouwscholen. Maar, vervolgt de Raet,

"om deze hervormingen tot de werkelijkheid te maken, is het niet voldoende gelijk dit in de Waalse provincies het geval is, de morele steun en de stoffelijke middelen te vinden nodig tot dit doel, men moet nog de hinder-

paal overwinnen die eigen is aan de Vlaamse provin-cies van het land, namelijk de hinderpaal der taal."⁽⁷⁾

De gelijkenis met Vos' stelling dat sociaal-econo-mische problemen niet doeltreffend kunnen op-gelost worden zonder zelfbestuur, is meer dan tref-fend.

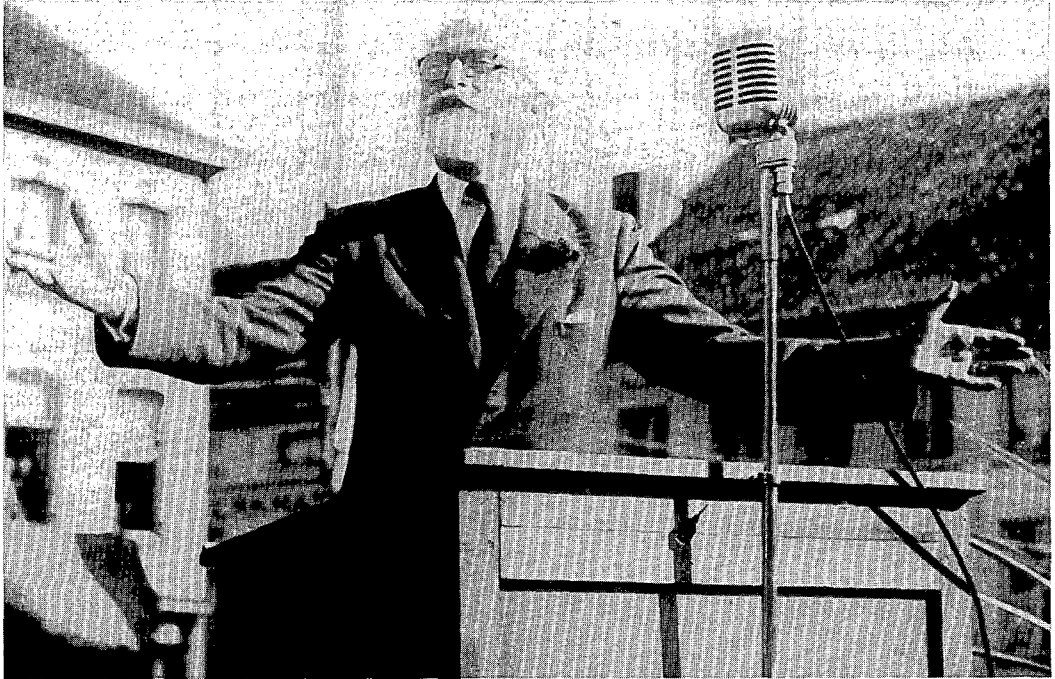
Deze conditio sine qua non koppelt Vos met een voortdurend twijfelen over het nut van een aparte Vlaams-nationalistische partij. Reeds in 1916 in het Antwerpse studententijdschrift *De Goeden-dag* schrijft hij *"dat de Vlaamsgezinde groepering het wel nooit (zal) brengen tot de vorming van de ware staatkundige partij."*⁽⁸⁾ En in 1924, wanneer een eigen partij uit de grond is gestampt, waartoe hijzelf is toegetreden, uit hij zijn twijfel nog ster-ker:

"Zuiver nationale partijen, zo heeft men nog gezegd, zijn onechte partijen omdat elke partij een bepaald om-vattend programma voor de inrichting van de staat moet hebben, wat van het standpunt van een bepaalde nationaliteit niet mogelijk is. Er is daar ongetwijfeld een kern van waarheid in bevat."⁽⁹⁾

Zijn steun aan het Vlaams-nationalisme is voor-waardelijk en het zelfbestuurprobleem is slechts een voorlopige kwestie.

In 1925 wordt Herman Vos volksvertegenwoor-diger. Hij maakt kennis met de alledaagse politiek van de Wetstraat. Er is heibel in de eigen partij en de Vlaamse kwestie wordt, zeker na de Bormsver-kiezing, een belangrijk hangijzer. Vos wordt de belangrijkste Antwerpse Vlaams-nationalistische leider. Veel tijd voor theoretische bespiege-lingen is er niet meer. Uit de schaarse bronnen kunnen we afleiden dat Vos' ideeën niet veran-deren. Hij blijft een eigen Vlaams-nationalistische partij in vraag stellen, zoals zijn goede vriend Pieter Geyl in 1929 aan zijn Nederlandse landge-noot en journalist Bartstra schrijft:

"Maar de grond van de zaak, als ik wel zie, is eigenlijk dat Vos nog altijd, net als voor een jaar, het Vlaams-nationalistisch partij-instrument dat hij in handen

gekregen heeft, maar een behelpen vindt en dat wat hij wezenlijk wensen zou, een ontbinden van de grote partijen is, waarbij zijn plaats zijn zou in, of liever aan het hoofd van, een Vlaams-socialistische partij."⁽¹⁰⁾

Vos verwerpt uitdrukkelijk de rechtse ideeën van de Action Française en spreekt op een lovende wijze over de werken van Hendrik De Man.

Na zijn overstap naar de BWP in november 1933 ziet Vos meer dan vroeger het nationalisme in functie van het socialisme. Het zelfbestuur, dat hijzelf in 1930 heeft hertaald in federalisme, beschouwt hij niet meer als een *conditio sine qua non*. Maar de verhouding socialisme - nationalisme blijft hij grotendeels vanuit hetzelfde oogpunt bekijken, zoals in zijn brochure *De huidige stand van het Vlaamse Vraagstuk* blijkt:

"Het nationale streven, in zoverre het gerechtvaardigd is, vindt zijn grenzen en zijn harmonische ontplooiing bovenal in de humanistische leer van het socialisme."⁽¹¹⁾

Nu we vastgesteld hebben dat Vos' ideeën in de periode 1920-1933 overwegend gelijk blijven, rest ons nog te verklaren waarom hij in 1920 voor het Vlaams-nationalisme en in 1933 voor het socialisme koos.

1920: Vlaams-nationalisme

Een eerste zaak die moet verklaard worden, is waarom Herman Vos überhaupt voor een politieke carrière kiest. Immers, in zijn jeugd toonde hij maar matige belangstelling voor politiek. Hij hield zich liever bezig met literatuur en muziek. Later, kort voor de oorlog, ambieerde hij een academische loopbaan. Pieter Geyl typeert Vos overigens als een in de politiek verdwaalde kamergeleerde⁽¹²⁾. Maar door de veroordeling voor activisme zijn voor Herman Vos vele poorten dichtgegaan: zijn academische loopbaan kan hij vergeten en als ambtenaar kan hij ook niet meer aan de slag. Daarom denkt hij aan politieke journalistiek en dit binnen de nieuwe Vlaams-natio-

nalistische partij, het Vlaamsche Front. Dat hij niet voor het socialisme kiest, ligt om een aantal redenen voor de hand. Nochtans beweegt er wat in de Antwerpse socialistische kringen: de Frans-talige belgicist Modest Terwagne moet plaats ruimen voor de man van Stockholm, de Vlaamsgezinde Camille Huysmans. Een aantal activisten, zoals Lode Craeybeckx, Emmanuel de Bom en Albert Van Laar, kiezen voor de BWP.

Herman Vos niet. Vooreerst is er de invloed van Antoon Jacob, een jeugdvriend die samen met Vos is veroordeeld, hij voor 10 jaar. Deze imponerende persoonlijkheid was één van de belangrijkste Antwerpse activisten. Jacob stelt zijn politieke activiteit volledig in het teken van onvoorwaardelijke amnestie voor de activisten. Ook Vos wil voor amnestie ijveren en daarvoor kan hij beter bij de Vlaams-nationalistische - hoewel vele Vlaamsgezinde oud-frontsoldaten het activisme nog veroordelen - dan bij de socialistische partij terecht. Daarnaast onderhoudt Herman Vos goede betrekkingen met Herman Van Puymbrouck, leider van de Antwerpse Frontpartij. Vos wordt aangesteld als secretaris van de partij in de gevangenis - wat dat ook mag betekenen - en Van Puymbrouck spant zich meermaals in om Vos en zijn familie financieel te ondersteunen. Ze wisselen per brief geregeld van gedachten over de politieke toestand. Zo heeft Vos kritiek op het programma van het Vlaamsche Front. Het is te vaag, te algemeen en vaak te kleinburgerlijk. Het ergste vindt hij de passus over artikel 310 die hij als reactionair beschouwt. Liever geen sociale desiderata dan dit kleinburgerlijke conservatisme, besluit hij⁽¹³⁾.

Een derde reden die zijn keuze voor het Vlaams-nationalisme verklaart, is het feit dat de fronters Vos een betaalde baan kunnen aanbieden. Meteen na zijn vrijlating in november 1920 wordt hij aangesteld als bestuurder van de SM Malpertuus, die het partijlokaal El Bardo uitbaat. Daarnaast zal Vos worden aangesteld als partijsecretaris en hoofdredacteur van *De Ploeg*.

En een laatste reden waarom hij voor de Frontpar-

tij kiest is te vinden in de heersende tijdsgeest. Men heeft het bestendig gevoel van in een nieuwe tijd, een nieuwe wereld te leven. De verwachtingen in de Frontpartij zijn hooggespannen. Ook mensen zoals Van Ostayen kiezen voor de Frontpartij.

Kortom, door een aantal situationele omstandigheden, vriendschapsbanden en politieke prioriteiten (amnestie), kiest Herman Vos voor het Vlaamsche Front, een keuze die met zijn persoonlijke ideologie niet in tegenspraak is.

1933: socialisme

Vanaf 1925, na zijn parlementaire entree, gaat Herman Vos zich stilaan een andere rol toebedelen. Hij ziet zichzelf niet meer als de ideologische propagandist die voor onvoorwaardelijke amnestie ijvert, maar als de pragmatische parlementair die met Vlaamsgezinden uit andere partijen wil dialogeren. Of zoals hij in 1928 na de Bormsverkiezing aan Geyl schrijft:

"Ik (...) blijf meer dan ooit tevoren voorstander van een bezadigde, bij de Vlamingen vertrouwen wekkende en de die-hards niet naar het oog ziende politiek. Opportunisme? Geenszins, maar verstandig beleid."
(14)

Die Bormsverkiezing, waar bij een deeltijdse verkiezing August Borms met 83.058 stemmen tegen 44.410 voor de liberaal Baelde verkozen wordt tot volksvertegenwoordiger, is enkel mogelijk geweest dankzij de goede relatie van Vos met Frans van Cauwelaert en Camille Huysmans. De band met Van Cauwelaert is er één van wederzijds respect, maar is niet zo hecht als die met Camille Huysmans. Zij worden vrienden. In het parlement steunen ze elkaars amendementen van de militaire wetten in 1928 en van de de wet op het middelbaar en lager onderwijs. En geregeld peilt Huysmans of Vos naar de BWP wil overstappen, zoals een brief van Geyl aan Drion, directeur van het Nationaal Bureau voor Documentatie over

Nederland in Den Haag getuigt:

"Huysmans spoort (Vos) al sedert jaren aan om zich uit 'dat kwajongensgedoe' van het nationalisme los te maken en bij hèm te komen: hij zou Vos zeker graag zijn leidende positie in het Vlaams socialisme nalaten. De jongste gebeurtenissen in de Belgische Werkliedenpartij, de zegepraal van het Waalse anticlericalisme, hebben Huysmans verbitterd. Hij had aan Vos gezegd: 'het kan zo niet lang meer voortgaan. Mijn mensen hier worden het beu. Het moet komen tot afzonderlijke Vlaams-socialistische congressen'. En hij had zelfs gezegd, wat op Vos veel indruk gemaakt had: 'Gij en ik willen hetzelfde, wij gebruiken enkel nog maar een verschillende terminologie'."⁽¹⁵⁾

Maar Vos gaat tot 1932 op die avances niet in. Waarom zou hij ook? Hij is de parlementaire leider van de Vlaams-nationalisten, hoofdredacteur van *De Schelde*, en tot juli 1932 is hij gebonden aan zijn ingediende wetsvoorstel, het Federaal Statuut. Na de uitstekende verkiezingen van mei 1929 vinden Vos en Geyl de tijd rijp om de eis tot zelfbestuur concreet in te vullen. Samen stellen ze een wetsvoorstel op waarin de Belgische unitaire staat vervangen wordt door een federale staat. Maar voor vele radicale Vlaams-nationalisten is deze keuze voor federalisme een toegeving aan België en zij willen alleen weten van een hereniging met Nederland. Het Federaal Statuut, dat bedoeld is als een programma waarrond de Vlaams-nationalisten zich zouden verenigen, wordt een katalysator voor verdere radicalisering. En ook de poging om in het parlement een discussie rond het federalisme uit te lokken, loopt slecht af. In juli 1932, na een tumultueuze zitting wordt het in overweging nemen van het Federaal Statuut bij zitten en opstaan verworpen.

Deze verwerping van het Federaal Statuut is het begin van een annus horribilis voor Herman Vos, een scharnierjaar waarin hij beslist om naar de BWP over te gaan.

Bij de gemeenteraadsverkiezingen van oktober 1932 wordt hij verkozen tot gemeenteraadslid in Berchem. Hij zal zijn gemeenteraadszetel moeten

afstaan omdat in de gemeentekieswet een artikel staat dat een veroordeelde voor politieke misdaden, zelfs al heeft hij nog zijn politieke rechten, niet verkozen kan worden. Met andere woorden, de kieswet voor de gemeente is strenger dan die voor het parlement. Maar belangrijker is dat na de gemeenteraadsverkiezingen door allerlei omstandigheden de oude tegenstelling klerikaal - anti-klerikaal weer opflakkert. Het spook was door de socialisten al op het partijcongres van november 1931 uit de kast gehaald. Toen namen ze een motie aan tegen het toekennen van subsidies aan vrije scholen. Ook de liberalen, in juni 1932, nemen dit standpunt in. Na de gemeenteraadsverkiezingen komt er in verschillende gemeenten een liberaal-socialistisch schepencollege. En tot overmaat van ramp voor de Vlaams-nationalisten wordt ook in Antwerpen voor een dergelijk bestuur gekozen. Frans van Cauwelaert wordt gewipt, Camille Huysmans treedt aan als de nieuwe burgemeester. De Brusselse liberale leiders spreken anti-klerikale taal. Meteen roepen de katholieken alle hens aan dek. De strijd om de ziel van het kind wordt ingezet. De Vlaams-nationalistische godsvredepartij kraakt. Bij de twee bestaande breuklijnen federalisme-Groot-Nederlandisme en democratie-fascisme, voegt zich een derde, de levensbeschouwelijke. Dit heeft voor Herman Vos en zijn partij twee belangrijke gevolgen. Ten eerste komt het niet zoals bij vorige verkiezingen tot een kartel met de Kristelijke Vlaamse Volkspartij. Deze splinterpartij vindt steun bij de in onmin geraakte Ward Hermans uit Mechelen en start een ware moddercampagne tegen het Vlaamsche Front. En ten tweede, niet de Vlaamse kwestie, maar wel 'de ziel van het kind' en de economische problemen vormen de inzet van de verkiezingen. Kortom, de stembuslag van november 1932 verloopt - dit in tegenstelling tot die van mei 1929 - in de slechtst mogelijke omstandigheden. De partijbasis is niet breed genoeg om zulke tegenslagen te overwinnen. Het gevolg is voor Herman Vos bijzonder pijnlijk: hij verliest zijn zetel. Dit houdt niet alleen een ver-

*Hoe Camille Huysmans Herman Vos "strikt",
karikatuur uit het Vlaamsgezinde weekblad De
Noorderklok*

oordeling in van zijn vier jaar leiderschap, maar is ook financieel een drama: de vergoeding als volksvertegenwoordiger valt weg. Daarmee kon hij, samen met zijn wedde als hoofdredacteur van *De Schelde*, zijn gezin onderhouden; nu moet snel een oplossing worden gevonden. Vrijwel meteen twijfelt hij aan zijn toekomst binnen het Vlaams-nationalisme. Zo verklaart hij op een meeting begin december 1932:

"De grote vraag is onze werfkracht. Een leider begreep niet dat hij deze in de weg stond. Voor mij stelt zich de vraag, hoever ik, de vrijzinnige, de vaandeldrager kan zijn, de werfkracht kan ontwikkelen."⁽¹⁶⁾

Aan deze doelstelling kan hij niet meer beantwoorden, is zijn onuitgesproken conclusie. Zijn actie is niet meer zinvol, vindt hij, nu de tegenstelling klerikaal - anti-klerikaal op de spits is gedreven. Hij wil de partij verlaten en schakelt daarvoor zijn socialistische vriend Jef Rens in. Rens krijgt de opdracht om aan Huysmans en Eekelers mee te delen dat hij bereid is tot de BWP toe te treden. Beiden zijn verrast over die onverwachte beslissing. Eekelers reageert het snelst en denkt aan de materiële zorgen van Vos. Samen met Huysmans werkt hij het idee uit om Vos als provinciaal of gecoöpteerd senator in het parlement te helpen⁽¹⁷⁾. Herman Vos wordt daarna bij Huysmans ontvangen, samen raken ze het eens. Vos zou als provinciaal senator een ruime onafhankelijkheid genieten en aan geen enkele voorwaarde onderworpen worden. De Antwerpse afdeling van de BWP schaart zich achter het plan⁽¹⁸⁾.

Dat het hele plan niet doorgaat, ligt aan de verdeeldheid bij de Vlaams-nationalisten. Binnen de partijraad is er volledige eensgezindheid om Vos op die manier te redden, Herman Van Puymbrouck krijgt van de Concentratie de uitdrukkelijke opdracht om het plan tot een goed einde te brengen⁽¹⁹⁾. Een provinciaal senator wordt door de provincieraad gekozen. En daar loopt het fout. Van godsvrede is in de partij geen sprake meer. De Vlaams-nationalistische provincieraadsleden,

Jan Timmermans, Arseen Kennes, Seraf Trio en Arthur Heylen, allen katholieken, sluiten een bestuursakkoord met de Katholieke Partij. Kennes en Heylen hebben zitting in de Bestendige Deputatie. Herman Vos kan in deze omstandigheden niet verkozen worden tot provinciaal senator. Van Puymbrouck probeert nog het akkoord te breken, maar dat lukt niet⁽²⁰⁾. De hele zaak sleept tot in april 1933 aan en zorgt voor laaiende ruzies binnen het Antwerpse Vlaamsche Front.

Ondertussen wordt geld gezocht om de twee gevallen leiders, Staf De Clercq en Herman Vos, binnen de partij aan de slag te houden. Staf De Clercq wordt aangesteld als voorzitter van de partij met als opdracht eenheid te scheppen, Herman Vos krijgt een ruimere vergoeding als hoofdredacteur van *De Schelde*. In zijn artikelen toont hij bitter weinig aandacht voor de Vlaamse kwestie.

"Schuldenkwestie, ontwapening, bolsjewisme, nationaal-socialisme, het blijven ook voor 1933 de vier grote bepalende factoren van de ontwikkeling, waarvan de gang en het uitzicht der Westerse wereld in 1933 zal afhangen",

schrijft hij op 1 januari 1933⁽²¹⁾. Vos beseft dat de tijden veranderd zijn. Hij begint te twijfelen aan zijn Vlaams-nationalisme. De economische crisis verplicht iedereen stelling te nemen inzake de maatschappelijke problemen en dit is met de godsvrede binnen de partij onmogelijk. Overigens kiezen de katholieke Vlaams-nationalisten steeds meer voor solidarisme; Vos blijft vasthouden aan zijn democratische invulling van het sociale probleem. En is in deze tijd van sociale ellende de Vlaamse kwestie nog prioritair? Vos betwijfelt het. In april 1933 verlaat redacteur Firmin Mortier het Vlaamsche Front en gaat naar de BWP. Voorzitter Jan Timmermans antwoordt in *Ons Vaderland* bikkelhard: *"geen enkel argument kan deze overstap billijken"*⁽²²⁾. Eind april 1933 starten de onderhandelingen voor de stichting van het Vlaamsch Nationaal Verbond (VNV). Hier wordt Vos' lot bezegeld. De teksten die de

Kortrijkse groep rond Tony Herbert en Paul Beeckman in juni 1933 voorstellen, worden de basis van de definitieve proclamatietekst. Daarin kiest men onomwonden voor solidarisme. Marxisme en parlementarisme worden uitdrukkelijk veroordeeld. De eisen van de Antwerpse Fronters (de passage over het marxisme moet vervangen worden, een pacifistische, anti-militaristische passage moet toegevoegd worden en Herman Vos moet leider worden van de Politieke Centrale) worden door Staf De Clercq weggelachen⁽²³⁾. Na juli 1933 heeft Herman Vos alle hoop op een gunstige afloop van de onderhandelingen verloren. In augustus schrijft hij aan Geyl:

"Ik heb de vrees dat het sociale probleem ons toch splitsen zal. Ik heb geen lust een evolutie mee te maken in de rechtse zin. Daarbij komt dat een Vlaamse partij daarvoor niet nodig is. Het wordt dan een strijd hoofdzakelijk tegen marxisme en liberale democratie en al wat men onder die twee woorden leggen wil. Daar doe ik niet aan mee."⁽²⁴⁾

De besprekingen in september 1933 zijn achterhoedegevechten: het fascistische programma heeft het gehaald. Vos beseft meteen dat met de stichting van het VNV zijn positie als hoofdredacteur van het enige Vlaams-nationalistische dagblad ernstig in het gedrang komt. Op 8 oktober wordt de stichtingsproclamatie van het VNV gepubliceerd. Drie dagen later verschijnt zijn laatste artikel in *De Schelde*.

Midden oktober steekt Vos het Kanaal over en overlegt in Londen met Geyl wat hem te doen staat. Waarschijnlijk staat de beslissing dat Herman Vos uit de Vlaams-nationalistische partij stapt vast, en gaat het gesprek vooral over de voorwaarden van toetreding tot de BWP. Of zou hij beter de hele politiek verlaten? Terug in Antwerpen krijgt hij een telefoon van Hendrik De Man. De Man staat sinds maart 1933 aan de leiding van een Bureau voor Sociaal Onderzoek, dat het Plan van de Arbeid moet uitwerken. Om zijn politieke ambities - de reorganisatie van de partij - waar te maken, moet het Bureau uitbreiden.

Hendrik De Man vraagt aan Jef Rens of hij geschikte personen kent. Rens stelt als propagandaleider Maurits Naessens voor en laat ook Vos' naam vallen. Hierop neemt De Man contact met Vos⁽²⁵⁾. Ze ontmoeten elkaar, halen jeugdherinneringen op - ze studeerden beiden in het Antwerpse Atheneum en aan de Gentse universiteit - en Herman Vos aanvaardt de betrekking van redactiesecretaris van het Bureau. Vos is tevreden:

"Dat ik nu niet veroordeeld ben mij aan kleine partij-actie te begeven, maar aan een interessante studie-zaak mee gesteld wordt met een Vlaamsgezinde socialist van de intellectuele standing van de Man is voor mij in deze moeilijke omstandigheden dubbel aange-naam. Ik blijf te Antwerpen wonen, en zal twee, drie maanden poolshoogte moeten nemen. Mijn missie zal zijn: mee aan het plan werken en het contact tussen Bureau en de leidende partijkringen en vakverenigingsmilieus: de politieke spil van deze beweging, waar de Man, de zuiver wetenschappelijke spil zal zijn."⁽²⁶⁾

Vos neemt daarna contact op met Camille Huysmans. Huysmans, die de ideeën van De Man niet deelt, is tevreden met de uitgewerkte oplossing. Binnen de Antwerpse BWP bestaat er verzet tegen de komst van Vos en Huysmans kan hem op dat ogenblik weinig concreets aanbieden. Op 1 november 1933 neemt Vos dan in *De Schelde* afscheid van het Vlaams-nationalisme. En zo zijn we terug bij het begin van ons artikel.

Waarom Vos in 1920 voor het nationalisme en in 1933 voor het socialisme kiest, is niet eenduidig te beantwoorden. Het gaat om een complex geheel van redenen. Werd zijn keuze bepaald door de financiële perspectieven die men hem bood? Niet in de eerste plaats. Herman Vos was zeker geen arrivist, maar dat betekent niet dat we het materiële aspect mogen negeren. Een veranderde persoonlijke opinie is ook geen antwoord op onze vraag, aangezien we net vastgesteld hebben dat zijn ideologie zich in wezen niet wijzigt. Daarom moet een belangrijke verklaring in de maatschappelijke

en politieke context van het interbellum gevonden worden. De tussenoorlogse periode was een turbulente tijd, van de dolle jaren '20 naar de crisisjaren '30; een tijd met internationale dreiging en scherpe ideologische tegenstellingen. Herman Vos nu bevond zich op een kruising van zulke tegenstellingen en is daarom een scharnierfiguur. Zijn persoonlijke ideologie en zijn politieke activiteiten zijn een treffend voorbeeld van hoe woelig die jaren waren.

- (1) *De Schelde*, 1-11-33.
- (2) *De Ploeg*, 28-7-23.
- (3) *De Ploeg*, 28-7-23.
- (4) *Geyl en Vlaanderen*, Jacob aan Gerretson, 20-9-21.
- (5) *Geyl en Vlaanderen*, Vos aan Geyl, 27-6-24.
- (6) *De Ploeg*, 28-7-23.
- (7) L. DE RAET, *Vlaanderen's economische ontwikkeling*, De Vos-Van Kleef, Antwerpen, s.d., p. 19.
- (8) *De Goedendag*, 1916, nr.1, pp. 67-68.
- (9) *De Ploeg*, 22-6-24.
- (10) *Geyl en Vlaanderen*, Geyl aan Bartstra, 22-6-29.
- (11) H. VOS, *De huidige stand van het Vlaamse vraagstuk*, De Wilde Roos, Brussel, 1936, p. 77.
- (12) P. GEYL, *Herman Vos' betekenis voor de Vlaamse Beweging*, in: *Historicus in de tijd*, 1954, pp. 147-150.
- (13) AMVC, *Papieren Vos*, V851, Vos aan Van Puymbrouck, 20-12-19.
- (14) *Geyl en Vlaanderen*, Vos aan Geyl, 17-12-28.
- (15) *Geyl en Vlaanderen*, Geyl aan Drion, 21-12-31.
- (16) *De Noorderklok*, 11-12-32.
- (17) J. RENS, *Ontmoetingen 1930-1942*, De Nederlandse Boekhandel, Antwerpen/Amsterdam, 1984, p. 24.
- (18) *Geyl en Vlaanderen*, Geyl aan Drion, 26-12-32.
- (19) R. MESSIAEN, *De politicus Herman Vos als lid van de Frontpartij*, RU Gent, onuitgegeven licentiaatsverhandeling, 1969, p.
- (20) *De Schelde*, 26-4-33, R. MESSIAEN, op.cit., p. 173.
- (21) *De Schelde*, 1-1-33.
- (22) *Ons Vaderland*, 8-4-33; *Geyl en Vlaanderen*, Vos aan Geyl, 9-5-33.
- (23) B. DE WEVER, *Greep naar de Macht. Vlaams-nationalisme en Nieuwe Orde. Het VNV 1933-1945*, Lannoo-Perspectief Uitgaven, Tielt/Gent, pp. 95-100.
- (24) *Geyl en Vlaanderen*, Vos aan Geyl, 25-8-33.
- (25) J. RENS, op.cit., pp. 25-26.
- (26) *Geyl en Vlaanderen*, Vos aan Geyl, 2-11-33.